

**Recenzja książki „*Wörterbuch rechtsterminologischer
Unterschiede Österreich-Deutschland*” Rudolfa Muhra
i Marlene Peinhopf**

Herausgegeben von Rudolf Muhr, Band 16,
Peter Lang Edition, Frankfurt am Main 2015,
ISBN 978-3-631-62079-3, 750 stron

Recenzował prof. UP dr hab. **Artur Dariusz KUBACKI**

Instytut Neofilologii

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

ul. Studencka 5, 31-116 Kraków

kubart@post.pl

Świadomość różnic pomiędzy austriacką a niemiecką terminologią prawną jest bardzo istotna w pracy tłumacza niemieckojęzycznych tekstów specjalistycznych. Niestety, różnice terminologiczne pomiędzy standardową niemiecką a jej odmianą austriacką nie są jeszcze w sposób wystarczający udokumentowane, a wiele dużych słowników mono- i bilingwalnych ich w ogóle nie odnotowuje lub odnotowuje je w niewielkim zakresie (zob. Firyn 2012, Kubacki 2015a). Podstawową przyczyną odmienności językowych jest fakt, iż Niemcy i Austria to dwa różne organizmy państwowe posiadające odrębne systemy prawne. W efekcie nie jest więc możliwe używanie ujednoczonej terminologii, gdyż jej dyferencjacja służy oddaniu zróżnicowanej i niepowielającej się rzeczywistości prawnej. Z tego powodu tłumacz tekstów specjalistycznych musi wziąć pod uwagę fakt, iż w trakcie pracy z tekstami austriackimi z zakresu różnych dziedzin prawa z pewnością napotka na różnice natury terminologicznej.

Ponadto w trakcie kształcenia kandydatów na tłumaczy tekstów specjalistycznych pomija się koncepcję języka niemieckiego jako języka pluricentrycznego, czyli takiego, który posiada oprócz niemieckiej używanej na obszarze Republiki Federalnej Niemiec kilka odmian (wariantów) używanych w Austrii, niemieckojęzycznej Szwajcarii, Luksemburgu czy Liechtensteinie.

Przyszli tłumacze pracujący w parze językowej niemiecki-polski są bardzo rzadko uwrażliwiani na problemy tłumaczenia niemieckojęzycznych tekstów specjalistycznych spoza Niemiec, a ich wiedza realioznawcza o innych poza Niemcami krajach niemieckojęzycznych ogranicza się jedynie do rudymenarnych wiadomości z zakresu geografii i polityki.

W związku z powyższymi uwagami cieszy niezmiernie fakt, że na rynku wydawniczym ukazał się w 2015 roku obszerny słownik austriacko-niemiecki dotyczący różnic terminologicznych w zakresie prawa, opracowany przez dwoje austriackich naukowców z Uniwersytetu Karola Franciszka w Grazu: Rudolfa Muhra, wybitnego znawcę pluricentryzmu i założyciela Centrum Badawczego Österreichisches Deutsch na tamtejszym uniwersytecie, oraz Marlenę Peinhof, prawnika i tłumacza języków włoskiego i angielskiego.

Zanim przejdę do charakterystyki słownika Muhra i Peinhopf, wypada wspomnieć o tym, że austriacka odmiana języka niemieckiego w zakresie języka prawa (rozumiem pod tym pojęciem zarówno język prawny, jak i język prawniczy) doczekała się już kodyfikacji terminów prawnych w postaci dwóch słowników: autorstwa Heidemarie Markhardt (2006), a także Ute Svinger i Kathariny Winkler (2014).

Pierwszy z nich pt. *Wörterbuch der österreichischen Rechts-, Wirtschafts- und Verwaltungsterminologie* został przygotowany przez Heidemarie Markhardt, a jej przygoda z tą specyficzną terminologią zaczęła się w 1993 r., gdy rozpoczęła praktykę jako tłumacz w służbach translatorskich Komisji Europejskiej. W tym okresie powstał w Brukseli pierwszy, niepublikowany glosariusz austriackiego języka prawa i administracji jej autorstwa, zawierający około 1200 haseł (zob. Markhardt 2006: 11). W roku 2006 Markhardt opublikowała nakładem wydawnictwa Peter Lang wymieniony powyżej pierwszy słownik austriackiej terminologii prawa, ekonomii i administracji. To znakomite dzieło leksykograficzne zawiera także terminy austriackie z zakresu mediacji, oświaty oraz ogólnego języka urzędowego. Jego niewątpliwą zaletą jest podawanie definicji oraz – o ile to możliwe – synonimów dla każdego leksemu oraz ekwiwalentu niemieckiego używanego w Niemczech. Ponadto autorka słownika zadbała o uwzględnienie skrótów i określenie w kwantyfikacjach dziedzin specjalistycznych, a także podanie wskazówek odnośnie do wartości stylistycznej, historii i frekwencji zebranych przez nią terminów.

Drugi słownik pochodzi z 2014 roku i nosi tytuł *Österreichisches Rechtswörterbuch – 3., völlig neu bearbeitete Auflage*. Opracowały go Ute Svinger i Katharina Winkler, dwie adwokatki z Wiednia specjalizujące się w prawie cywilnym. Ich słownik powstał – o czym poinformowano na stronie

tytułowej – na bazie dwóch wydań słownika autorstwa Heinza G. Russwurma i Alexandra P. Schoellera, opublikowanych przez Juridica Verlag w Wiedniu. Słownik prawniczy Svinger i Winkler ma charakter leksykonu, czyli uporządkowanego zbioru haseł z opisami definicyjnymi, i zawiera ponad 1600 terminów z zakresu austriackiego języka prawa, które – jak podają autorki – zostały w sposób zrozumiały wyjaśnione. Na jego początku odnajdujemy wykaz skrótów oraz ich pełnych form, przy czym większość z nich to nazwy ustaw austriackich. Wszystkie terminy zamieszczone w słowniku posiadają definicje, zaś przy hasłach zdefiniowanych w ustawie podano konkretne źródło prawa. Przy terminach synonimicznych, oznaczonych kursywą, odsyła się czytelnika do innego hasła.

Natomiast wydany w 2015 roku jako 16. tom w serii wydawnictwa Peter Lang Österreichisches Deutsch – Sprache der Gegenwart słownik Rudolfa Muhra i Marlene Peinhopf pt. *Wörterbuch rechtsterminologischer Unterschiede Österreich-Deutschland* obejmuje 2000 austriackich terminów prawnych, które różnią się – jak podano we wstępie (Muhr/Peinhopf 2015: 5) – pod względem formy i/lub treści od terminów obowiązujących w niemieckim systemie prawnym. Terminy te – podobnie jak w wymienionych powyżej opracowaniach leksykograficznych – zostały dokładnie zdefiniowane i opisane leksykograficznie, zaś za wartość dodaną należy uznać podanie przez autorów słownika odpowiedników w języku angielskim i francuskim (z wyjątkiem – jak zastrzegają – specyficznych terminów dla określenia części mięsa wołowego i wieprzowego). We wstępie do słownika czytamy ponadto, że jego autorzy w sumie zamieścili 7960 austriackich, niemieckich, angielskich i francuskich terminów prawnych, natomiast w przypadku 43 terminów austriackich i 492 terminów niemieckich stwierdzili brak ekwiwalentów terminologicznych w obrębie systemów prawnych tych państw. Prace nad słownikiem podjęto w kontekście prowadzonych przez Unię Europejską prac terminologicznych, podczas których austriacka odmiana języka niemieckiego – już po przystąpieniu Republiki Austrii do Unii Europejskiej w 1995 roku – nie była w sposób wystarczający opracowana mimo wysiłków przywołanej powyżej Heidemarie Markhardt. Autorzy słownika przedstawiają go jako modelowy opis różnic terminologicznych pomiędzy systemami prawnymi krajów unijnych, a zwłaszcza pomiędzy państwami, które mają jeden język. Do tzw. języków pluricentrycznych, bo za taki Muhr i Peinhopf uważają język niemiecki, należy zaliczyć w Unii Europejskiej siedem innych języków: angielski, francuski, grecki, niderlandzki, portugalski, szwedzki i hiszpański.

We wstępie do słownika autorzy opisują metodologię jego opracowania. I tak ich słownik powstał w oparciu o zasady opracowywania prac

terminologicznych stosowane w Unii Europejskiej oraz metody zaczerpnięte z nauk o terminach (nauki te określa się również jako terminoznawstwo). Wyekszerpowane przez autorów liczne dyferencjacje terminologiczne w obrębie jednego języka powodują – jak twierdzą – nie tylko problemy ze zrozumieniem samych kwestii prawnych, lecz także wiążą się z terminologicznym dostosowywaniem w ustawodawstwie unijnym kraju niedominującego (Austrii) do dominującego kraju sąsiedzkiego (Niemcy).

Recenzowany słownik zawiera – jak informują jego autorzy – dwa tysiące terminów austriackich różniących się pod względem formy i/lub treści od terminów obowiązujących w systemie prawnym Republiki Federalnej Niemiec. Punktem wyjścia dla opisu przedstawionych w słowniku różnic terminologicznych jest system prawny Republiki Austrii, natomiast punkt ciężkości leżał w zidentyfikowaniu i udokumentowaniu austriacyzmów z dziedziny prawa.

Podjęte na szeroką skalę przez Unię Europejską prace terminologiczne dały asumpt autorom słownika do opracowania i skodyfikowania różnic terminologicznych w kontekście przystąpienia Austrii w 1995 roku do europejskiej wspólnoty narodów. Jak argumentują Muhr i Peinhopf, praca leksykograficzna przywołanej powyżej Heidemarie Markhardt okazała się niewystarczająco reprezentatywna. Prace nad ostateczną wersją słownika odbywały się wieloetapowo. Pierwsza wersja słownika powstała w latach 2007–2010 w ramach projektu ATERM. Kolejny projekt z 2010 r. związany był z przyjęciem tysiąca terminów austriackich do europejskiej terminologicznej bazy danych IATE. W 2012 roku nastąpiła aktualizacja danych ATERM, natomiast w okresie od sierpnia 2014 r. do maja 2015 r. dokonano całkowicie nowego opracowania i poszerzenia zbioru danych do dwóch tysięcy terminów austriackich, przygotowano dla nich odpowiedniki angielskie i francuskie, a także podano aktualne źródła i definicje.

Recenzowany słownik – oprócz zasadniczej części słownikowej liczącej 680 stron – składa się z następujących elementów: wstępu, wykazu skrótów, objaśnień w zakresie budowy haseł, wykazu literatury oraz alfabetycznej listy odpowiedników niemieckich, przyporządkowanych terminom austriackim, która ma ułatwić ich odnajdywanie, wychodząc od terminu niemieckiego.

Budowę haseł słownikowych autorzy objaśnili szczegółowo na przykładzie jednego hasła. Każde hasło składa się z wyszczególnionych poniżej elementów występujących zawsze w tej samej kolejności. Dostarczają one następujących informacji (niektóre informacje mają formę skrótów):

(1) pochodzenie danego terminu (ustawa, literatura specjalistyczna, język ogólny),

- (2) stopień wiarygodności oraz zdefiniowania danego terminu (termin unormowany ustawowo oznaczono cyfrą 4 = bardzo wiarygodny, natomiast termin pochodzący z wyroków sądowych lub specjalistycznej literatury prawniczej oznaczono cyfrą 3 = wiarygodny),
- (3) status terminu (termin główny, termin poboczny),
- (4) dane dotyczące aspektów gramatycznych oraz rodzaju części mowy,
- (5) czterocyfrowy numer EUROVOC w wielojęzycznym teaurusie obejmującym terminologię z zakresu poszczególnych obszarów działalności UE,
- (6) nazwa dziedziny prawa, do której dany termin przynależy,
- (7) pozostałe terminy, których używa się synonimicznie oprócz terminu głównego,
- (8) odpowiednik angielski oraz francuski dla terminu austriackiego,
- (9) źródło terminu (np. poprzez wskazanie konkretnych przepisów prawnych),
- (10) definicja terminu oraz jej źródło,
- (11) dodatkowe informacje dotyczące danego terminu,
- (12) opis relacji semantycznych pomiędzy austriackim a niemieckim terminem prawnym (np. informacje o tym, czy mamy do czynienia z synonimem, synonimem częściowym, fałszywym przyjacielem tłumacza, ekwiwalentem funkcjonalnym, ekwiwalentem zerowym, podobną lub odmienną formą słowotwórczą wyrazów),
- (13) dane dotyczące pierwszych czterech elementów, tj. od (1) do (4), jednakże w odniesieniu do terminu niemieckiego,
- (14) źródło pochodzenia oraz definicja terminu niemieckiego, a także źródło jego definicji,
- (15) aktualność terminu (termin nieużywany otrzymuje kwantyfikator „historyczny”).

Źródłem terminów prawnych były austriacki System Informacji Prawnej przy austriackim urzędzie kanclerskim oraz portal „Ustawy w Internecie” niemieckiego Federalnego Ministerstwa Sprawiedliwości i Ochrony Konsumentów. Ponadto w wykazie literatury podano kilka pozycji specjalistycznych, które także stanowią źródło pochodzenia terminów nieunormowanych ustawowo.

Na pochwałę zasługuje – z perspektywy użytkowników słownika – umieszczona na końcu książki niezwykle przydatna alfabetyczna lista terminów niemieckich, którym przyporządkowano terminy austriackie. Takie zestawienie odpowiedników z pewnością ułatwi pracę tłumaczowi, który będzie chciał dotrzeć poprzez termin niemiecki do terminu austriackiego. Szkoda, że autorzy nie pokusili się o sporządzenie takich zestawień terminów także dla języków angielskiego i francuskiego.

Na szczególne podkreślenie zasługuje ponadto różnorodność tematyczna opracowanych w słowniku terminów prawnych, które pochodzą z różnych gałęzi prawa, np. cywilnego, karnego, administracyjnego, gospodarczego. Opatrzanie terminów zacytowanymi definicjami legalnymi lub definicjami przygotowanymi przez autorów słownika sprawia, że terminy te są zrozumiałe dla laików w zakresie prawa, a do takich często należą tłumacze.

Konkludując, dzieło leksykograficzne Rudolfa Muhra i Marlene Peinhopf stanowi istotny wkład do badań nad problematyką języków pluricentrycznych z perspektywy języków specjalistycznych. Recenzowany słownik winien stanowić obowiązkową pozycję dla wszystkich tłumaczy, którzy na co dzień zajmują się przekładem austriackich tekstów prawnych, a także prawników specjalizujących się w prawie austriackim. Książka ta może także być przydatna tym wykładowcom akademickim, którzy uczą prawa austriackiego i niemieckiego, zwłaszcza z perspektywy porównawczej, lub tłumaczenia specjalistycznego z dziedziny prawa obu krajów niemieckojęzycznych. Należy także dodać, że książka została opracowana wzorcowo pod względem edytorskim, a jej układ jest bardzo przyjazny dla użytkowników słownika.

Bibliografia:

- Die österreichische Rechtsterminologie. Verzeichnis wichtiger Rechtsbegriffe geordnet nach Rechtsgebieten Deutsch-Polnisch.* 1997, Österreichischer Verband der Gerichtsdolmetscher Wien.
- Firyn, S. (2012), *Regionalizmy w przekładzie na podstawie tłumaczeń niemiecko-polskich*, (w:) „Rocznik Przekładoznawczy” 7, 51-64.
- Krzysztoforska-Weisswasser, Z. (1994), *Mustersammlung österreichischer Dokumente und Schriftstücke für Gerichtsdolmetscher.* Warszawa.
- Kubacki, A. D. (2011), *Austriacki język prawa – z doświadczeń tłumacza*, (w:) „Komunikacja specjalistyczna” 4, 212-224.
- Kubacki, A. D. (2014), *Pluricentryzm w niemieckim języku standardowym i specjalistycznym*, (w:) „Comparative Legilinguistics. International Journal for Legal Communication” 17, 163-181.
- Kubacki, A.D. (2015a), *Pluricentryzm w niemiecko-polskich słownikach ogólnych i specjalistycznych.* In: „Linguistyka Stosowana/Applied Linguistics/Angewandte Linguistik” 15, 33-46.

- Kubacki, A.D. (2015b), *Wybór dokumentów austriackich dla kandydatów na tłumaczy przysięgłych*. Chrzanów.
- Markhardt, H. (2006), *Wörterbuch der österreichischen Rechts-, Wirtschafts- und Verwaltungsterminologie*. Frankfurt a. M. etc.
- Messina, Ch. (2015), *Die österreichischen Wirtschaftssprachen. Terminologie und diatopische Variation*. Berlin.
- Paluszek, K. (2014a), *Tak samo czy inaczej? – terminologia języka prawnego w Niemczech i Austrii*, (w:) „Monitor Prawniczy” 7. Dodatek specjalny, 29-33.
- Paluszek, K. (2014b), *Die Besonderheiten der österreichischen Rechtssprache*, (w:) „Comparative Legilinguistics. International Journal for Legal Communication” 19, 27-48.
- Österreichischen Beitritt zur EG*, (w:) EU-Beitrittsvertrag. BGBl. 1995/45: 2544.
- Svinger U., Winkler K., 2014, *Österreichisches Rechtswörterbuch*, Wien.
- Szulc, A. (1999), *Odmiany narodowe języka niemieckiego. Geneza – rozwój – perspektywy*. Kraków.
- Utri, R. (2012), *Die regionale Vielfalt des Deutschen als Kulturrealität am Beispiel des Österreichischen Deutsch*, (w:) G. Pawłowski et al. (red.), *Mensch – Sprachen – Kulturen*. Warszawa, 409-422.
- Utri, R. (2013), *Austrian languages for special purposes*, (w:) „Lingwistyka Stosowana/Applied Linguistics/Angewandte Linguistik” 7, 165-177.
- Utri, R. (2014), *Die Plurizentrität der Sprachen – Geschichte, derzeitiger Stand, Ausblicke*, (w:) „Germanica Wratislaviensia” 139, 335-346.
- Wissik, T. (2014), *Terminologische Variation in der Rechts- und Verwaltungssprache. Deutschland – Österreich – Schweiz*. Berlin.